

מפעל משנה תורה – כל התורה לכל אחד

מקרא : מילים מנחות והדגשות מסומנות בצבעי סגול, כתום ותכלת.

מילים מהותיות או יסודיות מסומנות בצבע אדום.

חילופי נוסח מסומנים בצבע אפור.

הקטעים המסומנים בגופן גדול מיועדים להקראה.

כותב ועורך : הרב ד"ר יוחאי מקבילי

עורכי משנה : ישי רוזנצוויג, הרב שמואל אריאל, שריה הלוי.

הגהות : ראובן בוגרד, הרב אב"י ונגרובר, הרב אריה כהן, דביר גלסר, נחמה ארנסטוף, איתן גיוואנט.

עיצוב ועימוד : שחר עדוי, שריה הלוי, נבו נגר, מנדי שכטר. ציור עץ העונות: יעל מקבילי.

הפקה : איציק וייספיש ורוד משה

מהדורה ראשונה, אלול תשפ"ד. מסת"ב 8-18-7743-965-978

© כל הזכויות שמורות. קרדיטים לתמונות ולאיוורים : שאטרסטוק

תגובות או הערות יתקבלו בברכה. הוצאת מפעל משנה תורה | קדומים | 077-4167003

להערות ולהזמנות: www.mishnetorah.co.il | www.rambam.plus | rambam4u@gmail.com

תוכן העניינים

5 פתח דבר 4 חזון ומטרה – סדרת שירה חדשה

ראש וְראשית

28 התרת נדרים 8 מהות החג
32 שמיטת כספים ופרוזבול 14 ראש השנה – ראש החודש
33 ראש השנה – יום טוב 15 עשרת ימי תשובה
34 לקראת כניסת החג 22 יום הדין

ליל חג

46 לקראת הסעודה 36 פיוט אחות קטנה
48 סימנים הם תזכורות 39 מזמור החג מתהילים
54 ברכת המזון 41 קידוש ליל ראש השנה
60... / 57... / 54... / 42... / 41... / 44... / 42... / 41... / 44...
נוסח רמב"ם / אשכנז / ספרדי

יום ראש השנה

87 תפילת מוסף של ראש השנה 64 פרשת עקדת יצחק
103... / 98... / 92... / 72 לחיות מאהבה
112. פיוט ונתנה תוקף 76 פיוט עוקד והנעקד והמזבח
116. קידוש ליום ראש השנה 81 תקיעת שופר
118. תשליך 85 תחינת הנני העני ממצעש

מתחילים מחדש

121. צום גדליה ושבת שובה 120. הבדלה במוצאי חג
122. לקט סליחות
127... / 126... / 124... / 122... / 127... / 126... / 124... / 122...
שומר ישראל / אדון הסליחות / ישן אל תירדם / עשרה המידות

128 אחרית דבר

פתח דבר

ספר זה הוא הזדמנות לפתח את רעיונות החיים של יום ראש השנה – התזכורת בתחילת כל שנה להמלכת ה' ולחשבון הנפש – לתפוס את **הדברים החשובים ביותר**, ולהזמין לשינוי משמעותי בחוויית החג ובהכרת מעמדו של האדם. בדברים שלהלן נעמוד על אמות המידה של "הדברים החשובים ביותר" שניתבו את דרכנו בעיסוק בראש השנה בספר זה.

תורה שהיא חיים

עם ישראל ותפקידו. זהו אינו עיקר רק ביום הזה, אלא בכל חג, בכל שבת, ולמעשה בכל יום ויום, והוא בא לידי ביטוי ייחודי בראש השנה. בתורת חיים כזו, הכול מוזמנים להיות שותפים, ילדים וזקנים, נשים וגברים, בעלי דעה רחבה ובעלי דעה קצרה. ניסינו להביא את העיקר הזה לידי חיות בספר הזה, המשלב את קשת המעשים והרעיונות של החג.

בטרם נגדיר מהי מהות החג נאמר כי העיקר ביום הזה אינו יכול להיות רעיון מופשט, לימוד מרנין לב, או חשבון נפש סוער ומטלטל. כדרכה של תורה המשלבת רעיון עם מעשה, העיקר ביום הזה הוא לחיות את הרעיון. יש לנו תורת חיים, שבה סעודה משולבת עם עיצוב תפיסה, שמחת נפש וגוף, מקום ליחיד ומפגש לקהל, ובראש השנה מודגש גם ההיבט האוניברסלי עם ייחוד

מעגלי התמקדות

חשוב. מבלי לוותר על זאת, הרי שהבנת הרעיון והמהלך משביח את החוויה, והחוויה מצידה מזמינה לתפוס עומקים גדולים יותר של הבנה, ומשום כך עמלנו רבות על החזותיות של תפילת מוסף. לא פסחנו גם על המסורות המיוחדות שהתפתחו במהלך השנים, אף אם הן התעצמו יותר מתוקפן בהלכה, כמנהג התרת הנדרים. ניסחנו מחדש את מנהג הסימנים, והדגשנו את הזהירות הנדרשת ביחס למנהג התשליך הנפוץ. הספר הוא הזמנה להתמקד, הוא אינו מחליף סידור תפילה, ועם זאת אנו מקווים שהרעיונות

כנגד המפתח הגדול והמרהיב של החג שאנו מבקשים להתברך ממנו, עלינו גם להתמקד, ולברור את הדברים החשובים ביותר. ריבוי המעשים והתפילות ותוספות המנהגים ומגווני המסורות עלול למסך את המוקד ולהסיח את הדעת מן העיקר ביום הזה. ניסינו לברר את מהותו של החג ולהתמקד בדברים העולים ממנו, ולא לעסוק בכל מנהג. יודעים אנו שלעיתים קול תחינתו של החזן או זיכרון צליל מבית אבא תופס יותר את החוויה מאשר ביאור המילים בפיוט מסוים, זה טבעו של עולם ולזיכרון מקום

שנחשב קדוש יותר מן ההלכה, שראוי להילחם עליו, ובאים לידי מחלוקת בין המסובים ובין המתפללים. אבל גדול השלום שהתפילה נחתמת בו, ו"כָּל הַתּוֹרָה נִתְּנָה לְעֵשׂוֹת שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר: 'דְּרָכֶיהָ דָּרְכֵי נַעַם, וְכָל נִתְּיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם' (משלי ג, ד)" (מגילה וחנוכה ד, יד, והיא ההלכה החותמת את ספר זמנים). ומצווה מן התורה "לא תתגודדו" – לא תהיו אגודות אגודות, והיא עולה אפילו על מצוות התפילה יחד ונוסחתה שהיא מדרבנן (דברים יד, א;

בבלי, יבמות יג, א; רמב"ם: עבודה זרה יב, ד; תפילה א; ראש השנה ג, יג).

יחד ויחיד

לבצע צעדים קטנים ועוקבים, ולהתבונן בעצמו מן הצד, ואז בעזר ה' תבוא בחייו תפנית. אבל כוחו של הציבור אינו רק בתפילה ובבית הכנסת, אלא גם בשותפים לשולחן החג. אנו מזמינים לקרוא יחד פיוט או רעיון מרעיונות היסוד, להעמיק בתוכנות חיים העולות מן המעשים והאמירות של החג – לשם כך נועדו כל הקטעים עם הגופנים המוגדלים; ולהזמין את כולם לערות מלאה בחגיגה הגדולה.

בעת שנכתבת הקדמה זו, עם ישראל ומדינת ישראל באחת משעותיהם הקשות והמאיימות ביותר, ובאחת מההזדמנויות הגדולות שבה כוחו של העם מתגלה. בימים קדושים ונשגבים אלו נעמוד ביראה למול החזון הגדול שנועד לנו, ובשמחה ממורשת ה' ונחלת אבותינו, ויהי ה' עמנו עד שמוע שופר הגאולה.

אנו תפילה שספר זה ישקף את מהותו של ראש השנה, לחזק את זהותנו ותפקידנו, ילווה אותנו בהכרת המציאות הגדולה, המטילה עלינו אחריות לעתידנו מתוך תקווה ושמחה. זו נשמתה של תפילת החג ומהות מנהגיו, ואת זה אנו מבקשים להעניק לקורא כפי כוחנו.

האצורים בו יסייעו לקורא ולמתפלל לדייק את מעשיו ואת מחשבתו. כל הרעיונות כאן שואבים את כוחם מתוך ההלכה, שהיא המדריכה את המעשה, ומתוך כך מכוונת את הדעת. לדעתנו לא ייתכן רעיון יהודי מחייב שאין לו ביטוי בהלכה, ואין הלכה שאין לה משמעות לתפיסת העולם הראויה. השתדלנו להבחין בין הדברים המחויבים בהלכה מדין תורה (מדאורייתא) ומתקנות חכמים (מדרבנן), לבין מנהגים. זאת ביודענו כי לפעמים יש בעיני הבריות מנהג

לעיתים העושר הגדול של התפילות בציבור, ובייחוד אריכותם, משכיח את האדם מלהתבונן באופן אישי בחשבון הנפש שלו. יום ראש השנה הוא יום תפילה לכל יחיד, בעודו מוקף במרחב של כוח ציבורי. הזדמנות היא לקראת ראש השנה או ביום עצמו שכל אדם יגבש לעצמו מחשבות ראשונות של חזון לחייו שלו, שיתפרטו לייעדים קטנים לשנה החדשה שימלאו את החיים במשמעות. להרהר בהם בחג ולאחריו,

סימנים הם תזכורות

בתלמוד הוא בראיית המאכלים או באכילתם המשלבת את השאיפה במעשה האכילה. ברבות הדורות, נוספו עוד מאכלים, וגם המנהג להסמיך לאכילת כל סימן "יהי רצון". הרמב"ם אינו מזכיר את המנהג, ואם אומנם אנחנו מבינים נכונה את טיבו של המנהג, כפי שהסברנו, הריהו מנהג יפה ורצוי. מכל מקום, זהו מנהג ולא הלכה פסוקה, ומשום כך גם רבו הסגנונות בביצועו. אפשר לומר את "יהי רצון", ואחר כך לברך על הסימן ולאכול אותו, ואפשר לומר את "יהי רצון" לאחר הברכה והאכילה. זהו מנהג יפה המעשיר ממילא גם את הסעודה במאכלים בריאים וטעימים. כאן אנחנו מציעים לפני המסובים בסעודת החג **דברים של טעם ורעיונות יסוד אמיתיים המעוררים את ההתבוננות לדרכי החיים**, שאנו מציעים לומר אותם לפני האכילה או לאחריה, על ידי אחד מן המסובים לפי התור או על ידי ראש הסדר או בכל דרך אחרת. כמובן, הדברים אינם חתומים, והמסובים מוזמנים להעשיר את יושבי השולחן בדברי חוכמה.

סדרם של הסימנים:

סימנים שברכתם "שהכל", ורבו המנהגים בזה. ערכנו עשרה סימנים, אפשר לומר את כולם או חלקם בלילה הראשון של ראש השנה, ולשוב לאותו סדר גם בלילה השני, ואפשר גם לחלק את הסימנים בין שני הלילות, העיקר לזקוף ראש ולשים לב לרעיונות, ולהתחיל את ראש השנה עם "ראש אחר".

נהגו ישראל לסמן את שאיפות השנה החדשה באכילת מאכלים המייצגים רעיון משמעותי וחשוב. המנהג הוא עתיק יומין ונזכר בתלמוד (בבלי, כריתות ו, א), ואולם, כפי שכבר העירו חכמים רבים (המאירי; השל"ה ועוד), הסימנים אינם משנים את המציאות ישירות כמנגנון מכני, כמאגיה, סגולה בפני עצמה, ותפיסה מעין זו היא בגדר ניחוש שיש לו זיקה לעבודה זרה (רמב"ם עבודה זרה י"ד). הרעיונות, השאיפות ותובנות החיים המלווים אותנו – הם השער לשינוי התודעתי שעתיד להביא שינוי מעשי. **הסימנים הם רק מעוררי תזכורת, והתפילה הפותחת כל סימן מצהירה שאנו שמים לב לדרך בה המציאות פועלת מאת ה' ("יהי רצון מלפניך")** ומתוך כך אנו מבקשים לבטא את שאיפתנו לדברים החשובים, כדי שנעורר את עצמנו לתשומת לב לדרכים הטובות של החיים, לשוב בתשובה. כך מתחילה הדרך לשינוי בשנה החדשה. כאמור, מנהג זה הוא עתיק ומתואר בתלמוד (בבלי, כריתות ו, א; הוריות יב, א), ושם נזכרים חמישה סימנים: דלעת, זרעונים, כרתי, סלק ותמרים. עיקר המנהג

להלן הצענו את הסדר הרווח. אפשר להקדים מאכלים מסוימים אם המסובים מעדיפים אותם (רמב"ם ברכות ה, ג), ויש מי שנוהגים לאכול את המאכלים בסדר מסוים: להתחיל בתמרים, מפני שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ולאחריהם סימנים אחרים שברכתם "העץ", ואחריהם סימנים שברכתם "האדמה", ולבסוף

צא לדרך

עשה טוב

סור מרע

מטרה

תפוח בדבש

הערות: בשיר השירים, התפוח והדבש מופיעים כסמלי אהבה, כגון בפסוקים: "רַפְדוּנִי בַתְּפֹחִים כִּי חוֹלַת אֶהְבֶּה אֲנִי" (שיר השירים ב,ה), "תַּחַת הַתְּפֹחִים עוֹרְרִיתִיךְ" (שם ה,ה), "דָּבֵשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ" (שם ד,א), "בְּאֵתִי לִגְנֵי אֲחֹתִי כְּלֵה... אֲכַלְתִּי יַעֲרֵי עִם דָּבָשׁ" (שם ה,א). אין קשר בין התפוח לפרי עץ הדעת בגן עדן, שהוא רעיון אומנותי שמקורו אינו יהודי. שנה טובה – כיצד מוגדר המושג טוב? האם אפשר להגדירו באופן אובייקטיבי? היהדות והפילוסופיה הקלאסית מגדירים "טוב" כמותאם לתכליתו, ולעולם יש תכלית, כמו שנאמר: "וַיְרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב" (בראשית א; מו"ג ב,12).

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתַּחַדְשׁ עֲלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה.
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הָעֵץ.

כֶּרֶשֶׁה, כֶּרְתִי

הכרשה היא ירק מאכל הדומה לבצל גס שתורבת מן הירק "שום גבוה". וכשהתגעגעו בני ישראל בערגת אשליה אל טוב מצרים, אמרו: "זְכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נָאֵכַל בְּמִצְרַיִם חֲסֵם, אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבִטְחִים וְאֶת הַקְּצִיר" (מסעי תשומים" (כמדבר יא,ה), והמסורת (תרגום אונקלוס) מתרגמת "כֶּרְתִי". המקרא משתמש ב"חציר" כסמל לקמילה: "יָבֵשׁ חֲצִיר נָבֵל צִיץ, וְדָבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם" (ישעיהו מ,ח), "אֵל תִּקְבָּא בַעֲשֵׂי עוֹלָה, כִּי כְחֲצִיר מְהֵרָה יִמְלוּ וְכִיִּרְק דָּשָׂא יְבוֹלוּן" (תהילים לו,א-ב). את הכרשה נהגו להגיש מבושלת בקציצה, כפשטידות מאפה, בחביתות וכדומה.

הַכְּרֶשֶׁה, כֶּרְתִי בְּאַרְמִית, נִכְחָרָה לֹא רַק בְּגִלְל הַצֵּלִיל הַדּוֹמָה לְמֶלֶךְ "יְכָרְתוּ", אֲלָא בְּגִלְל זְהוּיָה עִם הַ"חֲצִיר" הַמְּקַרְאִי, שֶׁפְּרִיחָתוֹ מְרַהֵבָה אֶף קֶצֶרַת מוֹעֵד, וְלָכֵן שֶׁמֶשֶׁה כְּסִמּוֹל לְזִהֲרוֹת מִפְּנֵי הָאֲשֻׁלְיָה שֶׁבְּנֵהָ אַחַר דְּבָרִים קֶצְרִי מוֹעֵד וּבְנֵי חֲלוּף. בְּסִימָן הַזֶּה, אֲנַחְנוּ מְזַפְרִים לְעַצְמָנוּ שֶׁהַצֵּלְחַת אוֹיְבֵינוּ הִיא בַת חֲלוּף, וְלֹא תַעֲמֹד זְמַן רַב, וְלַעֲמַת זֹאת לָנוּ יֵשׁ יַעוּד יִצִּיב וְנִצָּחֵי.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיְכַרְתוּ אוֹיְבֵיךָ וְשׁוֹנְאֵיךָ וְכֹל מִבְּקָשֶׁי רַעֲתָנוּ.
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הָאֲדָמָה.

פיוט עוקד והנעקד והמזבח

פיוט אודות עקדת יצחק, ומן הפיוטים המרגשים ביותר. זהו הפיוט המרכזי של יהודי ספרד ומזרח בראש השנה, שנהגו לשיר אותו לפני התקיעות, בשירת הקהל או בשירת חזן ופזמון הקהל. חובר על ידי המשורר ר' יהודה בן שמואל אבן עבאס (1167), פּאָס במרוקן – 1100, חֵלֶב בסוריה), ושמו רשום בראשי הבתים. בנם יחידם של המחבר ואשתו חנה, לו קראו שמואל, כשם בנה יחידה של חנה המקראית, התאסלם. אפשר שהפיוט משקע את הכאב האישי הרב של המחבר. אבל יותר מכל הוא משקף את המציאות הנוראית בהווה ובכל הדורות, של העקידות הרבות על קידוש השם בעם ישראל.

הפיוט רומז למדרשי אגדה רבים על העקדה. גם המזבח הוא דמות מרכזית בסיפור, שלפי המסורת מקום המזבח בהר הבית הוא המקום שממנו נברא אדם הראשון, והוא מקום כפרתו (בית הבחירה ב.א.), לציין שקרבת ה' טבועה באדם מלידה, והיא מביאה לו טוב, תשובה וכפרה. הפיוט מתאר בדרמטיות מרגשת ביותר את המעשה. ההתמסרות המוחלטת מועצמת בפיוט זה לאור מדרשים, והיא מדגישה את הלכי רוחם גם של יצחק ושרה, שהמקרא אינו מתעכב עליהם. הפיוט רווי ברגשות קצה, החל מתחרדת האם והמענה השלו של אברהם (3), תמימות הילד וידיעת האב (6), המסירות גם לנוכח רע והתקווה לטוב (8), העין והלב (9), ופסגתו בחורבן עולמה של האם (10). הפסקאות ממוספרות ¹ להקלת ההפניות. סימנו בצבעים את המתח בכל פסקה בין החרדה לבין הביטחון בה'.

פתיחה

¹ עֵת שְׁעָרֵי רְצוֹן/רַחֲמִים לְהַפְתֵּחַ

יּוֹם אֶהְיֶה כְּפִי לְאֵל שׁוֹטֵחַ

וְאֶקְרָבָה לְפָנָיו, קָרְבֵּן רִיחַ

אֲנֵי זָכַר נָא לִי בְיוֹם הַזֶּה

¹ עֵת שְׁעָרֵי רְצוֹן, ונוסח אחר: רַחֲמִים – והכוונה זהה. על פי המדרש שבראש השנה ה' "עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים" (ויקרא רבה כט,ג). כְּפִי לְאֵל שׁוֹטֵחַ – פורש ידיי בתפילה. וְאֶקְרָבָה וכו' – מתוך נוסח תימן. זָכַר נָא לִי בְיוֹם הַזֶּה – זכור את מסירות הנפש, ביום חשבון הנפש והתוכחה.

עוקד והנעקד והמזבח

² **בְּאַחֲרִית נֶסֶה בְּסוֹף הָעֶשְׂרָה** – עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו, והעקדה היתה האחרונה (משנה אבות ה,ד). **אָם – גַּם אִם. לְעוֹלָה בְּרָה** – לקורבן עולה נבחר ומושלם. **עַל הָר וְכוּ'** – לפי המדרש, על הר שבו יראה לך (במציאות או בחזון) שכבוד ה' מושרה בו (פה"מ אבות ג,ה). וכבוד ה' הוא הופעת ה' בתודעת האדם (ראו מו"נ א,סד).

³ **אָמַר לְשָׂרָה** – ככמדרש: "אמר לה [...] הנער הזה גדול ולא נחנך, ויש מקום אחד רחוק ממנו מעט ששם מחנכין את הנערים, אקחנו ואחנכנו שם". אמרה לו 'לך לשלום' (תנחומא וירא, כב). **עֲבוֹדַת שַׁחַק** – עבודת ה' השוכן בשחקים מעל הכול, והשמים מעידים על היותו (מו"נ א,טט, 3). **וְאוֹרְהוּ אֲשֶׁר לוֹ אֵל חַק** – אלמדהו את חוקי ה'. **יְהִי לְבָךְ בְּאֵל בּוֹטָח** – כנגד חרדתה, שהיא אולי גם חרדתו, אברהם מוסר את מהלך העניינים לה'.

⁴ **סָחַר** – הסתחרר במחשבתו, או שָׁחַר – שיחרר פני ה'. **מִמְתִּי הַשָּׁקָר** – מן האנשים (העמים) שאמונתם מוטעית. **יוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְכוּ'** – הגיעו ליעד, כמו "החֲקֹר אֵלֶיךָ תִּמְצָא" (איוב יא, 1). **וַיִּרְא דְמוֹת וְכוּ'** – לפי המדרש, ראו ענן על ההר, המייצג את נוכחות ה' המפוארת והיקרה ("קר=כבוד"). (בראשית רבה נו; מו"נ א,סד). **לְהַמְשִׁיחַ** – התכוונן למנות עצמו לתפקיד גדול, כפי שהיו מושחים בשמן לתפקידים ציבוריים.

⁵ **יָדַע נְעָרָיו** – הודיע לנעריו להמתין במקום, לפי המדרש: "ראה ענן קשור על גב ההר אמר לו 'בני, רואה אתה מה שאני רואה?'". אמר ליה 'הן'. 'מה

ההכנות

² **בְּאַחֲרִית נֶסֶה בְּסוֹף הָעֶשְׂרָה**
הִבֵּן אֲשֶׁר נוֹלַד לָהּ מִשָּׂרָה
"אִם נִפְשָׁךְ בּוֹ עַד מְאֹד נִקְשָׁרָה
קוּם הָעֵלְהוּ לִי לְעוֹלָה בְּרָה
עַל הָר, אֲשֶׁר כְּבוֹד לָךְ זוֹרַח"

עוקד והנעקד והמזבח

³ **אָמַר לְשָׂרָה** "כִּי חֲמוּדָךְ יִצְחָק
 גָּדַל וְלֹא לָמַד עֲבוֹדַת שַׁחַק
 אֵלַיךְ וְאוֹרְהוּ, אֲשֶׁר לוֹ אֵל חַק"
אָמְרָה "לָכֵה אֲדוֹן, אֲבָל **אֵל תִּרְחַק**"
עָנָה "יְהִי לְבָךְ בְּאֵל בּוֹטָח"

עוקד והנעקד והמזבח

⁴ **סָחַר/שָׁחַר** וְהַשְׂכִּים לְהֵלֵךְ בְּבִקְרָה
 וַיִּשְׁנֵי נְעָרָיו מִמְתִּי הַשָּׁקָר
 יוֹם הַשְּׁלִישִׁי נִגְעוּ אֶל חֲקֹר
 וַיִּרְא דְמוֹת כְּבוֹד וְהוּד וַיִּקְרַע
עֲמַד וְהִתְבּוֹנֵן לְהַמְשִׁיחַ

עוקד והנעקד והמזבח

השיחות בדרך

⁵ **יָדַע נְעָרָיו, כִּי קָרָאם לְאָמַר**
"אוֹר – הֲרֵאִיתֶם צֶיץ בְּרֹאשׁ הָר הַמּוֹר?"
וַיֹּאמְרוּ "לֹא נִחְזָה, רַק מִהְמוֹר"

תקיעת השופר

ראוי להביא את דברי הרמב"ם, שעל פי מסורת תימן התוקע אומרם ברגש לפני התקיעה בשופר (תשובה ג, 17):

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזרת הכתוב,
רָמַז יֵשׁ בּוֹ, כְּלוֹמֵר:

עוררו עוררו ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מפרדמתכם
וחפשו במעשיכם, וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם

– אלו השוכחים את האמת בהכלי הזמן

ושוגים כל שנתם בהכל וריק אָשָׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יִצִּיל,
הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם,

ויַעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דְּרָכּוֹ הִרְעָה

וּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה.

גְּזֵרַת הַכְּתוּב – המצווה כתובה בתורה ללא הסבר. עוררו עוררו – קריאה לבני האדם הישנים את חייהם. בְּהַכְּלֵי הַזְּמַן – בצורכי השעה ובעיסוק בעניינים החומריים והחולפים. שוֹגִים כָּל שְׁנָתָם – דבקים במשך כל השנה, שמחשבתם עסוקה תמיד בדברים אלה. וַיַּעֲזֹב... דְּרָכּוֹ הִרְעָה... ומחשבתו – יש לטפל לא רק במעשים הרעים אלא גם בתבניות המחשבה ההרסניות, כגון הכעס וכיוצא בו (לעיל עמ' 17).

יש נוהגים להעמיד אדם סמוך לתוקע שמקריא לתוקע את שמות הקולות כדי שלא יתבלבל בין התקיעות. התוקע מברך לפני התקיעה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְשִׂמּוֹעַ קוֹל שׁוֹפֵר.

כפעם הראשונה שתוקעים בשופר – ביום טוב ראשון או ביום טוב שני אם הראשון חל בשבת – מברך גם שהחיינו (ולמנהג האשכנזים מברך בשני הימים):

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהַגִּיעֵנוּ לַזְּמַן הַזֶּה.

ותוקע 30 קולות:

תקיעה, שברים, תרועה, תקיעה (=תשר"ת) – 3 פעמים

תקיעה, שברים, תקיעה (=תשר"ת) – 3 פעמים

תקיעה, תרועה, תקיעה (=תשר"ת) – 3 פעמים

מתפללים מוסף. לכתחילה אין לדבר בין התקיעות למוסף, אלא בדברים הקשורים לתפילה ולתקיעות (שופר ג, יא; שר"ע תקצב, ג).

ברכה ראשונה: מלכויות

חטיבת הברכות העיקרית פותחת במלכויות, שהרי עיקרו ומהותו של ראש השנה הוא המלכת ה'. היא פותחת, ככלל תפילת מוסף חג, בברכת "אתה בחרתנו... וקדשתנו במצוותיך" הבאה בציון ייחוד היום ובציפייה להקריב קורבן מוסף, ולקראת חתימת הברכה בפסקת "קדשנו במצוותיך" הבאה בשבתות ומועדים.

קדושת היום

אתה בחרתנו מכל העמים ורצית בנו מכל הלשונות וקדשתנו במצוותיך וקרבתנו מלפנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת.

ותתן לנו יהוה אלהינו (בשבת: את יום המנוח הזה)

את יום טוב מקרא קדש הזה

את יום הזכרון הזה זכרון תרועה

באהבה זכר ליציאת מצרים.

מוסף יום טוב: ציפייה לקורבן מוסף

ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחק מעל אדמתנו, ואין אנו יכולין לעלות להראות להשתחוות לפניך בבית בחרתך בנה הדרך, בפית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנסתלחה במקדשך.

הגאולה) יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו

שתשוב ותרחם עליו ועלינו ברחמיך הרבים,

ותקבץ [כל] פזורינו מבין הגוים

אתה בחרתנו וכו' – לפי הרמב"ם
עולה שמשמעות הבחירה של ה' בנו היא בשל זכות אבות האומה שבחרו בה' ודבקו בו ונהיו ראויים לבחירה (ראו עבודה זרה א, ג; מ"ג, א; מ"ג, א, ג, 20א-21).

ומפני חטאינו וכו' – פסקה זו מופיעה
בכל מועד (בהתאמה), ועיקרה תפילה להקמת המקדש והקרבת קורבן מוסף. נוסחה של הבקשה נכתב בגולה. כיום ראוי להתאימו למציאות, שכבר הוקמה מדינת ישראל והרבה יהודים עלו ארצה, ומוצע לתקנה: "ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחק [ועדיין הרוב רחוקים] מעל אדמתנו, ואין אנו יכולין לעלות להראות להשתחוות לפניך בבית בחרתך, בנה הדרך, בפית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו, מפני היד [ואוזלת היד באין חזון] שנסתלחה במקדשך".

ונפוצותינו פנים מִיִּרְכְּתֵי אֶרֶץ
 וְהִבִּיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה
 וְלִירוּשָׁלַם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם.
 וְשֵׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קַרְבָּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ
 תִּמְיִדִין כְּסֹדְרָן וּמוֹסְפִין כְּהִלְכָתָן
 וְאֵת מוֹסְפֵי (בשבת: יום הַמְּנוּחַ הַזֶּה)

יום טוב מקרא קדש הַזֶּה יום הַזְכָּרוֹן הַזֶּה

נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ כְּמִצְוֹת רְצוֹנָךָ

כְּמוֹ שִׁכְתָּבְךָ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ.

פתיחת מלכויות. עלינו לשבח: הצהרת אמונה בה'

עָלֵינוּ לְשִׁבַּח לְאֲדוֹן הַכֹּל לְתַת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרָאשִׁית
 שְׁלֹא עֲשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׁמְנוּ כְּכָל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה
 שְׁלֹא שָׁם חִלְקֵנוּ כְּהֵם וְלֹא גוֹרְלָנוּ כְּכָל הַמוֹנִם
 שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהֶבֶל וְרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ.

וְאֵנוּ מִשְׁתַּחֲוִים לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים בְּרוּךְ הוּא

שֶׁהוּא נוֹטֵה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אֶרֶץ

מוֹשֵׁב יָקָר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְשֹׁכֵנֵת עִזּוֹ בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים

הוּא אֱלֹהֵינוּ וְאֵין עוֹד אֲמַת מִלְּפָנֶיךָ וְאֵין זוּלָתוֹ

כְּכַתוּב בְּתוֹרָתְךָ:

"וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשְּׁבוֹתָ אֶל לְבָבְךָ"

כִּי יְהִי הַיּוֹם הוּא הָאֱלֹהִים

בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאֶרֶץ מִתַּחַת

"אֵין עוֹד" (דברים ד, ט).

כְּמוֹ שִׁכְתָּבְךָ – בציווי על מוספי ראש
 השנה (במדבר כט, ב-ה).

כאן מתחילה הברכה הייחודית
 למלכויות.

עָלֵינוּ לְשִׁבַּח – הצהרת האמונה
 בה'. הצהרה זו, שהיא פתיחת ברכת
 מלכויות, ליוותה את הנרצחים על
 קידוש ה' באירופה במסעות הצלב
 (במאות 11–13) שסירבו לוותר על
 זהותם ואמונתם, והועתקה ברבות
 השנים לסוף כל תפילה. כְּגוֹיֵי
 הָאֲרָצוֹת – עמי המדינות. מִשְׁפְּחוֹת
 הָאֲדָמָה – עמי העולם. גוֹרְלָנוּ –
 חלקנו. לְהֶבֶל וְרִיק – לעבודה זרה,
 שהיא שווא ואין.

נוֹטֵה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אֶרֶץ – פורס את
 השמים כיריעה, ומייסד את האדמה
 תחתיו. מוֹשֵׁב יָקָר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל –
 כביכול, מושבו המכובד של ה', הוא
 בשמים. כלומר שהקוסמוס מעיד על
 מצאותו (מז"א, ט).

ישן אל תירדם

פיוט מאת רבי יהודה הלוי, נמצא בסדר הסליחות של קהילות רבות. השם יהודה מופיע בראש השורות הראשונות ובראש הבתים, והבית הסופי הוא "די" כפתחת השורה הרביעית. הקריאה כאן מבוססת על הקריאה ליונה הנביא להתעורר: "וַיִּקְרַב אֵלָיו רֵב הַחֲבַל, וַיֹּאמֶר לוֹ 'מָה לָךְ נִרְדָּם? קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ!' (יונה א, 1).

מטרה: התעוררות ושימת לב לה'

יְשׁוּב הַתְּלַהֲלֶהָךְ	יִשְׁן, אֵל תִּרְדָּם	יִשְׁן - ששכחת את מהותך בהבלי הזמן. הַתְּלַהֲלֶהָךְ - השטותוך (ראב"ע במשלי כו, ח).
וְשׁוּר דְרָכֶי גְבוּהָךְ	הֲרַחֵק דְרָכֶי אָדָם	וְשׁוּר וכו' - הבט בגרמי השמים. צוּר קָדָם - ה', שקדם לכול.
כְּרוּץ כּוֹכְבֵי נְגוּהָךְ	וְרוּץ לְעֵבֶד צוּר קָדָם	כְּרוּץ כּוֹכְבֵי נְגוּהָךְ - ככוכבים הנוצצים ונועים במסלולם ללא הרף.
קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ	דֵּי לָךְ, מָה לָךְ נִרְדָּם?	

דרך: להתבונן בשמים

וְאֵת מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹתָיו	הִקָּץ לְרֵאוֹת שָׁמַי	הִקָּץ וכו' - תתעורר להתבונן בקוסמוס שברא ה'. אֶהְלִי מְרוֹמָיו
תְּלוּיִים בְּזְרוּעוֹתָיו	וְהִבֵּט אֶהְלִי מְרוֹמָיו	- כיפות השמים (ראו יסודי התורה ג, ב). וְכוֹכְבֵים חוֹתְמָיו - מעידים על הבורא. וּפְחַד מִפְּנֵי אֵימֵו - יראת ה'.
פְּתוּחֵי טְבַעוֹתָיו	וּפְחַד מִפְּנֵי אֵימֵו	וַיַּחַל אֵת יְשׁוּעוֹתָיו - צפה לישועות מה'. פֶּן זָמַן יִגְבִּיהֶךָ - מחשש שהצלחה זמנית חולפת (זמן = גורל בלשון ימי הביניים) תביאך לגאווה.
וַיַּחַל אֵת יְשׁוּעוֹתָיו	פֶּן זָמַן יִגְבִּיהֶךָ	
וְרֵם לְבָבְךָ בְּגִבְהֶךָ		

דרך: ללכת בעקבות חכמים

בְּעֶקְבֵי אֲנָשֵי שִׁמוֹת	וַיֵּצֵא בְּחֻצוֹת הַלֵּילוֹת	בְּעֶקְבֵי אֲנָשֵי שִׁמוֹת - הידבק באנשים ידועים בצדקתם. תָּךְ - תככים (תהילים י. י).
וַיִּמְרְמוֹת - רמאות. לְאֵל בְּלָבָם	אֲשֶׁר בְּלִשׁוֹנָם תְּהַלּוֹת	וַיִּמְרְמוֹת - ליבם מכוונן לה'. בְּכֶסֶאוֹ -
וַיִּמְרְמוֹת - ליבם מכוונן לה'. בְּכֶסֶאוֹ -	לֵילוֹתֵיהֶם תְּפַלּוֹת	קָרוֹב לַה'. דְּרָכָם סֵלָם לְעֵלוֹת - דרך חייהם היא סולם לה'.
וְלָהֶם בְּכֶסֶאוֹ מְקוֹמוֹת	לְאֵל בְּלָבָם מְסֻלוֹת	
עַד אֲדַנִּי אֱלֹהֶיךָ	דְּרָכָם - סֵלָם לְעֵלוֹת	